

Een zorgvuldig gekoesterd isolement

Alex de Vries

Geëngageerde beeldende kunst bestaat niet. Alleen de kunstenaar is geëngageerd. De vraag is alleen: waarmee? We ondergaan in Nederland – of meer in het algemeen, in het Westen – een veel te lange periode waarin de kunstenaar vooral met zichzelf geëngageerd is en met ‘de kunst’. Dat betekent niet dat de kunstenaar geen maatschappelijke functie of betekenis heeft, maar dat hij zichzelf een status toekent die hem een in een isolement heeft geplaatst dat hij zorgvuldig koestert. Alleen het gecultiveerde aanzien van de kunst als een door genieën geproduceerd fenomeen, voorkomt dat de kunstenaar maatschappelijk totaal buitenspel staat. Vanuit het ‘autonome’ kunstenaarschap heeft de kunstenaar nagenoeg iedere maatschappelijke invloed verloren. Als je uitsluitend leeft naar eigen normen waarin je jezelf wilt verwezenlijken, ontstaat vanzelf de ontkenning daarvan door de omgeving. Wie enkel zijn eigen meester wil zijn, verliest ieder gezag.

Als je vanuit de positie van de autonome kunst je geëngageerd opstelt ten opzichte van maatschappelijke onderwerpen, ethische kwesties, politieke opvattingen, economische omstandigheden, religieuze overtuigingen, spirituele ideeën, filosofische analyses et cetera, dan maak je daar geen deel van uit, maar blijf je erbuiten. Je werk wordt dan onverschillig terzijde geschoven of als een ongepaste provocatie opgevat. Daardoor blijft engagement in de kunst dan ook alleen functioneren binnen het eigen domein: daar heeft het een status en een betekenis die in het maatschappelijke bestaan geen enkele invloed doen gelden.

Toen in oktober 2000 op een conferentie van de European League of the Institutes of the Arts door een van de deelnemers aan het bestuur werd gevraagd hoe werd aangekeken tegen het toenemend kritische gehalte van het maatschappelijke verwachtingspatroon ten aanzien van het kunstonderwijs, bestond de toenmalige voorzitter van het bestuur het te antwoorden: ‘Er is geen verwachtingspatroon.’ Het was blijkbaar een vergissing te denken dat van de kunstenaar en het kunstonderwijs door de maatschappij iets wordt verwacht. Kortom, het cynisme had zulke proporties aangenomen, dat de sector zich buiten ieder maatschappelijk verband had geplaatst.

En wat is van die houding het gevolg geweest? De in de recente geschiedenis meest gewaardeerde vorm van kunstenaars-trainingen, zoals die van de Ateliers, het ateliermodel in een kloosterachtig isolement, heeft zich ternauwernood voor opheffing kunnen behoeden. Voor de benadering van de kunst vanuit een geïsoleerd terrein, gevrijwaard van iedere invloed

van buitenaf, met het oogmerk onbedorven genieën op te leiden, bestaat vrijwel geen draagvlak meer. Het maatschappelijke verwachtingspatroon stelt ten aanzien van de kunst en de kunstopleidingen nu andere criteria. Het onderwerp ‘kunst en criteria’ is in die zin een diepgaand onderzoek waard, zeker binnen het kunstonderwijs.

Dat er wel degelijk kritische, geëngageerde kunstenaars zijn, wordt ons voorgehouden door de tentoonstellingenreeks *Populism*, waarvan een editie in het Stedelijk Museum te zien was tot 28 augustus 2005. *Populism* is een titel die suggereert dat er zoiets zou zijn als een kunststroming van die naam. We zitten daardoor meteen binnen een achterhaald kunsthistorisch patroon. Deze tentoonstelling is in feite een vehikel van enkele curatoren die een aantal kunstenaars inzetten om hun idee over populistische tendensen in de maatschappij met navrante beelden te laten becommentariëren, waarbij ze die kunstenaars selecteerden die in hun werk gebruikmaken van methoden die ook in de populistische massacommunicatie gemeengoed zijn. Het is vooral een vormkeuze, de inhoudelijke draagwijdte betreft hoofdzakelijk de bevestiging van het eigen gelijk.

Populism is geen populaire tentoonstelling. Het thema functioneert alleen binnen het kunstcircuit. Het gaat hier niet om geëngageerde kunstenaars die zich met hun maatschappelijke omgeving verstaan, maar om notoir idiosyncratische kunstenaars die binnen de kunsthiërarchie worden ingezet ter bevestiging van de autoriteit van een bepaalde curatorenopvatting. Hoe hun werk functioneert binnen maatschappelijke ontwikkelingen doet er volstrekt niet toe.

Alleen al de wijze waarop over deze tentoonstelling geïnformeerd wordt, is een bewijs van het volstrekte gebrek aan engagement van de organisatoren. De website www.populism2005.com toont grote minachting voor de gebruiker van deze achtergrondinformatie. De site heeft in feite een goede opbouw, maar hier is de vorm de vernietiger van de inhoud. Per kunstenaar heeft een auteur een toelichtende tekst geschreven. Die teksten zijn in een piepklein, nauwelijks te onderscheiden lichtgrijs lettertje in een te brede regel met een te krappe interlinie op de site geplaatst. Als je al geen bril droeg, zou je er een op willen zetten. Beeld – we hebben het hier toch over beeldend kunstenaars? – is er nauwelijks te zien. Als *Populism* al iets laat zien van engagement, dan is het met de arrogante benadering door de kunstpraktijk van het publiek.

Alex de Vries

is als auteur en adviseur verbonden aan het bureau Stern/Den Hartog & De Vries, Communicatie voor Kunst en Cultuur te Arnhem

Bij binnenkomst in het museum werden we overrompeld door een indrukwekkend beeldenstroom – kunstenaars verstaan hun vak heus wel als het gaat om het realiseren van visuele kracht – die ons als een klap in het gezicht trof. We waren meteen bij de les. Die bleek dan vooral te bestaan uit de documentatie van agitpropachtige verontwaardiging over de rechtsideologische markteconomische inrichting van de maatschappij vanuit de beperkte eigen belevingswereld.

Deze kunstenaars tonen zich nergens bij betrokken, maar zonderen zich af met het soort intieme ontboezemingen die vanwege hun schaamteloze naïviteit enkel meewarigheid oproepen. Het is het aloude, achterhaalde verhaal van de autonome kunst die we nu echt als een historische vergissing kunnen bijschrijven. Kunst die maatschappelijk functioneert heeft geen autonome status, maar toont een onvoorwaardelijke betrokkenheid bij het menselijke bestaan zonder zich daar zelf boven te plaatsen of zich er onafhankelijk, waardevrij, neutraal of objectief toe te verhouden. De kunstenaar die klaagt dat zijn werk verkeerd wordt begrepen, heeft óf een te beperkte visie op wat kunst vermag, óf heeft zijn werk niet goed gedaan.

Om werkelijk aan het maatschappelijke verwachtingspatroon te kunnen beantwoorden, moeten musea en het kunstonderwijs buiten zichzelf kunnen functioneren. Het museum en de kunstacademie moeten niet het exclusieve domein van de kunstenaar vormen, maar zich direct verstaan met de simpele zielen die we allemaal zijn. Het idee van collectieve kennisuitwisseling, waarbij de kunstenaar een betrokken persoon is die vanuit de eigen expertise en vaardigheden opereert, vraagt om samenwerking tussen kunstinstututen en maatschappelijke omgeving. Om die tot stand te brengen, moeten de traditionele taken van het kunstenveld worden herijkt. Kunstenaars moeten zich engageren met juist die zaken waar kunst niet over gaat. Kunst gaat namelijk nergens over.